

MONEDELE ȘI CERAMICA: VASELE TEZAURELOR MONETARE DIN DACIA LIBERĂ*

DE

VIRGIL MIHAILESCU-BÎRLIBA

Ceramica constituie cea mai numeroasă categorie de obiecte rezultată din săpăturile arheologice. De altfel, uneori, acestea nu dau la iveală decât ceramică. De aceea, pentru datarea ceramicii s-au întreprins eforturi îndelungate și, adesea, deosebit de ingenioase. Astăzi, ceramica este studiată cu ajutorul unor metode și tehnologii cât mai sofisticate, de ultimă oră.

Există categorii ceramice care pot fi datate direct, datorită informațiilor pe care le încorporează (amfore și vase ștampilate sau vase de lux confecționate în ateliere cu o cronologie bine precizată). Însă, în cele mai multe cazuri ceramica se datează cu ajutorul altor obiecte (monede, fibule, podoabe, inscripții etc.). Astfel, ceramica a fost inclusă în sisteme cu o cronologie relativă, create în urma analizelor stratigrafice și tipologice sau cu ajutorul analogiilor directe ori indirecte.

Bineînțeles, asocierea directă cu monedele pare a fi cea mai exactă și sigură posibilitate de a data ceramica¹. Dar, și în acest caz, în fața cercetătorului stau destule dificultăți. Vom aminti doar câteva dintre ele. Astfel, de exemplu, un tezaur se poate încheia cu o monedă Diva Faustina I, care se datează cândva după 141 p. Chr. (RIC) sau, ceva mai exact, potrivit studiului lui Ph. Hill². Alte impedimente se datorează diferenței dintre data monedei celei mai noi dintr-un tezaur și data îngropării acestuia. Așadar, în funcție de cele menționate mai sus, ar trebui să clasificăm tezaurul (tezaur de economii = *saving hoard* sau tezaur de urgență (necesitate) = *emergency hoard*), să stabilim rata de pierdere (*loss rate*) sau viteza de circulație³.

Trecându-se peste greutatea ca cele de mai sus, s-a încercat nu demult studierea ceramicii tezaurelor de monede romane din răsăritul Daciei, cu scopul de a fi încadrată cronologic și tipologic⁴. Însă, cercetarea respectivă include unele inexactități, nu este ilustrată corespunzător și examinează oarecum unilateral descoperirile, mai mult din punctul de vedere al arheologului. La toate acestea se adaugă faptul că, ulterior, au apărut noi descoperiri. Iată de ce, considerentele amintite ne-au îndemnat să încercăm, la rândul nostru, o reexaminare a ceramicii tezaurelor de monede romane din Moldova.

* Studiul de față reprezintă o variantă corectată și completată a articolului publicat recent în limba germană: *Keramik und Münzen: Die Behälter der Münzschatze aus den Gebieten der Freien Daker*, în vol. *Stephanos nomismatikos. Edith Schönert-Geß zum 65. Geburtstag*, ed. Ulrike Peter, Berlin, 1998, p. 467-483.

¹ A. Mikolajczyk, *Naczynia datowane skarbnami monet XIV-XVIII w. na ziemiach polskich*, Wrocław, 1977; H.-J. Stoll, *Die Münzschatzgefäße auf dem Gebiet der DDR von den Anfängen bis zum Jahre 1700*, Weimarer Monographien zur Ur- und Frühgeschichte, 12, Weimar, 1985, îndeosebi p. 6-14.

² *Roman Imperial Coinage*, London; Ph. V. Hill, *The Dating and Arrangement of the Undated Coins of Rome A.D., 98-148*, London, 1970.

³ R. Reece, *Coins*, în H. R. Hurst, S. P. Roskams, *Excavations at Carthage: The British Mission*, 1, 1, *The Avenue du President Habib Bourguiba, Salammbô: The Site and Finds other than Pottery*, Sheffield, 1984, p. 173-175; M. H.

Crawford, *Coinage and Money under the Roman Republic. Italy and the Mediterranean Economy*, London, 1985, p. 235; P. J. Casey, *Understanding Ancient Coins. An Introduction for Archaeologists and Historians*, London, 1986, p. 68-113; K. Lockyear, *Simulating coin hoard formation*, în *Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology 1990*, eds. K. Lockyear și S. Rahtz, cu C. Orton, G. Lock, P. Reilly, J. Richards, N. Ryan, BAR International Series 565, Oxford, 1991, p. 195-206; idem, *Coin hoard formation revisited ...*, în *Computing the Past, Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology, CAA92*, eds. J. Andresen, T. Madsen și I. Scollar, Aarhus, 1993, p. 367-376.

⁴ M. Ignat, *Contribuții la cunoașterea ceramicii dacice de la răsărit de Carpați - vasele cu tezaurele monetare din secolele II-III e.n.*, în *Suceava*, 13-14 (1986-1987), Suceava, 1987, p. 103-118.

În antichitatea greco-romană, pentru adăpostirea și ascunderea/îngroparea tezaurilor de monede sau de alte obiecte prețioase (bijuterii, veselă din metale prețioase, piese de cult ș.a.) s-a folosit o gamă largă de ambalaje: saci de pânză sau piele, casete și cutii din diverse materiale (lemn, os, metal etc.), vase de metal, ceramică (adesea confecționată special: pușculițe = *loculi*) ș.a.m.d. În proporție covârșitoare, tezaurile de monede romane din Dacia răsăriteană au fost adăpostite în vase de lut, dar există și cazuri când în acest scop s-au folosit vase metalice (o *oenochoe* de bronz și o *caserolă* de argint, ambele de la Muncelul de Sus⁵) sau săculeți de pânză (Oboroceni⁶).

Astăzi, noi cunoaștem aproximativ 40 de tezaure cu monede romane din Dacia răsăriteană (secolele I-III p. Chr.), care au fost îngropate în vase de lut: Ardeoani, Bogdana, Călugăreni, Ciolpani, Dămieniști, Dealul Perjului, Fântânele-Sascut, Hertioana de Jos, Itești, Măgura, Mănăstirea Cașin, Parava, Prăjești, Racova-Chetriș și Râpile (jud. Bacău)⁷, Copălău și Horodiștea (jud. Botoșani)⁸, Fedeleșeni, Muncelul de Sus, Oboroceni, Pocreaca și Strunga (jud. Iași)⁹, Bârgăuanii (I-II), Bozieni, Căndești, Făurei, Gherăieștii Noi, Homiceni (I-II), Mastacăn, Puriceni, Rediu, Simionești, Socea, Stănița și Tămășeni (jud. Neamț)¹⁰, Hârșova și Muntenești (jud. Vaslui)¹¹, Pârjota și Tiraspol (R. Moldova)¹².

Multe din vasele tezaurilor din lista de mai sus au fost distruse sau pierdute și despre ele ni s-au transmis informații vagi și confuze. De la altele ni s-au păstrat doar câteva fragmente ceramice, care adesea nu au fost descrise și ilustrate de către cei care au publicat descoperirile. De aceea, cercetarea noastră se oprește doar la 18 descoperiri. Dintre acestea, se pare că în unele cazuri a fost adăpostit un singur tezaur în două vase (de ex.

⁵ V. Mihailescu-Bîrliba și I. Mitrea, *Le trésor de vases romains de Muncelul de Sus*, în *Dacia*, N.S., 12, 1978, p. 201 și nota 5; Ș. Sanie, S. Sanie, M. Cojocaru, *Tezaurul de la Muncelul de Sus și unele probleme ale circulației monetare în Moldova*, în *Cercetări*, s.n., 11, 1980, p. 249-268.

⁶ B. Mitrea și Em. Zaharia, *Descoperirea monetară de la Oboroceni (r. Pașcani, reg. Iași) și importanța sa istorică*, în *ArhMold*, 5, 1967, p. 84 și 86; I. Vlad, *Cercetări asupra țesăturii găsite în vasul cu tezaurul de monede de la Oboroceni (r. Pașcani, reg. Iași)*, în același volum, p. 125-131.

⁷ V. Căpitanu, *Tezaurul de denari romani de la Ardeoani*, în *Carpica*, 2, 1969, p. 179-191; idem, *Tezaurul de denari romani imperiali descoperit la Dealul Perjului (com. Oancești, jud. Bacău)*, în *Carpica*, 10, 1978, p. 195-204; idem, *Tezaurul de monede romane imperiale de la Călugăreni, com. Dămieniști, jud. Bacău*, în *Carpica*, 20, 1989, p. 137-147; B. Mitrea, *Începuturile migrației popoarelor în regiunea est-carpatică și tezaurul de monede romane imperiale de la Racova - Chetriș*, în *MemAntiq*, 2, 1970, p. 251-279; idem, *Un tezaur monetar uitat*, în *MemAntiq*, 9-11 (1977-1979), 1985, p. 507-515; C. Moisil, *Monede și tezaure monetare găsite în România și în ținuturile românești învecinate*, în *BSNR*, 11, 1914, 21, p. 24, nr. 32 și 34; M. Gramatopol, *Tezaurul de dinari imperiali de la Parava*, în *Caiet selectiv de informare asupra creșterii colecțiilor Bibliotecii Academiei R.P.R. Cabinetul Numismatic*, 12, 1965, p. 308-342; M. Chițescu, P. Țărălungă, *Două tezaure romane descoperite în județul Bacău*, în *Carpica*, 2, 1969, p. 193-195; M. Florescu și V. Căpitanu, *Cercetări arheologice de suprafață în județul Bacău*, în *ArhMold*, 6, 1969, p. 215 și 253, fig. 30/3; V. Mihailescu-Bîrliba, *La monnaie romaine chez les Daces orientaux*, București, 1980, p. 259, nr. 58, p. 268-269, nr. 135 și pl. VI/2, XII/2 și XIV/2; idem, *Tezaurul de denari romani de la Râpile (com. Gura Văii, jud. Bacău)*, în *Carpica*, 8, 1976, p. 137-150; V. Mihailescu-Bîrliba și I. Mitrea, *Tezaurul de denari romani imperiali descoperit la Hertioana de Jos (com.*

Traian, jud. Bacău), în *Carpica*, 7, 1975, p. 15-30; V. Mihailescu-Bîrliba, I. Mitrea, *Tezaurul de la Măgura*, Bacău, 1977.

⁸ Ș. Sanie, P. Șadurschi, *Circulația monetară în sec. II î.e.n.-IV e.n., în județul Botoșani*, în *Hierasus*, 1, 1978, p. 191-192; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p. 273.

⁹ N. Gostar, în *Hăbășești. Monografie arheologică*, București, 1954, p. 555, 576-577 și 585; V. Mihailescu-Bîrliba, *La monnaie romaine chez les Daces orientaux*, p. 272, nr. 157 și p. 284, nr. 238; B. Mitrea și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 81-124.

¹⁰ V. Mihailescu-Bîrliba, *Noi descoperiri de tezaure imperiale romane la Piatra-Neamț*, în *Carpica*, 1, 1968, p. 209-231 și în *Carpica*, 2, 1969, p. 157-178; idem, *Noi considerații privind tezaurul de la Bîrgăoani*, în *Carpica*, 14, 1982, p. 57-63; idem, *Tezaurul de denari romani imperiali de la Puriceni (com. Borlești, jud. Neamț)*, în *MemAntiq*, 4-5 (1972-1973), 1976, p. 125-230; idem, *Tezaurul de denari romani imperiali descoperit la Mastacăn (jud. Neamț)*, în *SCN*, 7, 1980, p. 83-93; idem, *Tezaurul de denari romani imperiali de la Gherăieștii Noi, jud. Neamț*, în *ArhMold*, 14, 1991, p. 57-65; idem, *La monnaie romaine chez les Daces orientaux*, p. 260, nr. 64, p. 281, nr. 219, p. 283, nr. 231-232 și p. 285, nr. 248; M. Chițescu și V. Ursachi, *Tezaurul de denari romani imperiali descoperit la Simionești (jud. Neamț)*, în *SCN*, 4, 1968, p. 385-391; M. Chițescu, V. Ursache, *Notă asupra unui mic tezaur de monede romane de la începutul imperiului, descoperit la Bozieni (r. Roman)*, în *SCIV*, 17, 1966, 4, p. 703-707; M. Chițescu și V. Ursachi, *Două tezaure romane imperiale descoperite în Moldova*, în *Carpica*, 2, 1969, p. 145-156; E. Petrișor, *Tezaurul monetar de la Homiceni (II), județul Neamț*, în *MemAntiq*, 19, 1994, p. 355-399.

¹¹ R. Vulpe, *Săpăturile de la Poienești din 1949*, în *Materiale*, 1, 1953, p. 218 și 480-481; D. Tudor, *Tezaurul de denari imperiali romani de la Muntenești (Com. Buhăești, Raionul Negrești, Regiunea Iași)*, în *SCȘIași*, 5, 1954, 3-4, p. 379-400.

¹² A.A. Nudel'man, *Topografija kladov i nahodok ediničnyh monet*, Kișinev, 1976, p. 50, nr. 5 și p. 56, nr. 16.

Bârgăuani). Pe de altă parte, trei dintre cele 18 descoperiri nu le-am putut ilustra, deoarece au fost publicate numai cu o ilustrație fotografică. În sfârșit, din cele 18 descoperiri, la Bârgăuani I și Pocreaca nu ni s-au păstrat decât fragmente din vasele respective.

După tehnica de confecționare, ceramica tezaurelor cu monede romane din Dacia răsăriteană aparține celor două categorii clasice: lucrată cu mâna și lucrată cu roata olarului. Au fost găsite trei vase lucrate cu mâna: Bozieni, Dămieniști și Râpile. Ele sunt vase-borcan (în formă de „butoiaș”), de mici dimensiuni (80-90 mm înălțime) și au fost lucrate dintr-o pastă poroasă, grosieră, prost arsă, de culoare brună sau brun-cărămizie. După cum s-a remarcat, ele pot fi împărțite în două tipuri: vasele de la Bozieni și Dămieniști aparțin primului tip și se caracterizează printr-o gură evazată, gâtul scurt, corpul ușor bombat și fundul drept; în zona diametrului maxim sunt ornamentate cu patru proeminente (butoni), așezate în cruce; vasul de la Râpile reprezintă al doilea tip, care are gura invazată, gâtul aproape inexistent, corpul foarte bombat și fundul drept, dar cu diametrul mai mic decât cel al gurii¹³.

Cele două tipuri ale ceramicii lucrate cu mâna, menționate mai sus, au analogii directe cu vasele dacice similare din așezările La Tène. Ele se datează în secolele II a. Chr. – I p. Chr., dar își prelungesc existența și mai târziu, în teritoriile dacice libere. Astfel, vasele de la Bozieni și Dămieniști (tipul I) au analogii directe în ceramica *davae*-lor de la Sprâncenata și Brad, iar cel de la Râpile (tipul II) se apropie, de asemenea, de olăria de la Sprâncenata¹⁴.

Se pot face unele observații privind eventualele conexiuni între vasele lucrate cu mâna, condițiile de descoperire și structura tezaurelor respective. Se știe că tezaurele de la Bozieni și Râpile au fost găsite în așezări, care pot fi datate în secolele I-II p. Chr. Descoperirea de la Dămieniști nu a beneficiat de cercetări arheologice sistematice, vasul cu cei doi denari fiind recuperat de la săteni. În ceea ce privește structura tezaurelor, amintim că la Bozieni (78 a. Chr. - 69/70 p. Chr.) 10 denari sunt *fourrés*, dintr-un total de 15; la Râpile (32/31 a. Chr. - 75 p. Chr.) sunt 8 exemplare Marcus Antonius și 2 imitații „barbare”, dintr-un total de 16 monede; despre cel de la Dămieniști nu ne putem pronunța (are doar două piese). Deci, putem conchide că, monedele din aceste descoperiri, cel puțin în ceea ce privește Bozieni și Râpile, au fost selecționate și păstrate cu o anumită intenție, ceea ce face posibilă încadrarea lor în categoria tezaurelor „de economii” (*saving hoards*). De aceea, credem că nu greșim, când socotim că vasele ambelor tipuri pot fi datate în ultimul sfert al secolului I p. Chr. și în cel următor.

Relația dintre forma vaselor și monedele conținute pare a fi vizibilă în chip clar: ceramică de dimensiuni mici, corespunzând numărului redus de exemplare introduse, dar cu pereți și funduri solide, menite să susțină greutatea metalului. Așadar, vasele au fost alese potrivit cu mărimea tezaurului.

În sfârșit, o ultimă observație: vasele lucrate cu mâna adăpostesc grupul cel mai timpuriu de tezaure încheiate cu monede romane imperiale din Dacia răsăriteană, ceea ce ar aduce un argument în plus pentru datarea ceramicii, dar și pentru a admite că aceasta a fost selectată deliberat.

Vasele lucrate la roată reprezintă a doua categorie, și cea mai numeroasă, din ceramica tezaurelor monetare romane ale Daciei estice. Cele 15 descoperiri pot fi grupate potrivit cu ultima (cea mai recentă) monedă: 1) **Antoninus Pius** – 1 (*Homiceni II*, Nero - 140 sau 139/141 p. Chr.); 2) **Marcus Aurelius** – 4 (*Călugăreni*, Vitellius - 165/166 p. Chr.; *Hertioana de Jos*, Otho - 179 p. Chr.; *Stănița*, Traianus - 173/174 p. Chr.; *Tămășeni*, Marcus Antonius - 166 p. Chr.); 3) **Commodus** – 3 (*Gherăieștii Noi*, Nero - 180/183 p. Chr.; *Pocreaca*, Vespasianus - 180 p. Chr.; *Socea*, 77 a. Chr. - 184 p. Chr.); 4) **Septimius Severus** – 6 (*Bârgăuani*, Nero - 194/195 p. Chr.; *Ciolpani*, Nero - 194 sau 193/196 p. Chr.; *Mastacăn*, Nero - 206/211 p. Chr.; *Măgura*, 2 a. Chr./4 p. Chr. - 196/197 p. Chr.; *Oboroceni*, Nero - 195 p. Chr.; *Puriceni*, Nero - 194/195 p. Chr.); 5) **Alexander Severus** – 1 (*Mumteniști*, Nero - 228 p. Chr.). Această repartizare a tezaurelor este susceptibilă de îmbunătățiri, întrucât unele descoperiri au ultimele monede foarte apropiate în timp (*Hertioana de Jos* și *Pocreaca*) sau nu au fost recuperate integral. Însă, acolo unde tezaurele sunt complete, seria monedelor se încheie în apropierea datei reformei lui Septimius Severus¹⁵.

¹³ M. Ignat, *op. cit.*, p. 105.

¹⁴ C: Preda, *Geto-dacii din bazinul Oltului Inferior. Dava de la Sprâncenata*, București, 1986, p. 86–87 și pl. XIV/1–4, 6 (tip I), pl. XV/7 (tip II); V. Ursachi, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, Bibliotheca Thracologica X, București, 1995, pl. 52/11 și 53/2, 3 (tip I).

¹⁵ V. Mihăilescu-Bîrliba, *La monnaie romaine chez les Daces orientaux*, p. 201–202; idem, *Un problème de statistique mathématique: la réforme de Septime Sévère et les trésors monétaires romains au-delà des frontières de l'Empire*, în *Statistics and Numismatics/Statistique et Numismatique*, ed. Ch. Carcassonne și T. Hackens, *PACT*, 5, 1981, p. 324–333.

Pentru ceramica tezaurelor cu monede romane din răsăritul Daciei s-a mai propus o tipologie¹⁶. Dar, deoarece multe vase nu sunt complete și totuși au fost incluse în această analiză, ca și altele, care nici nu au fost ilustrate de către editori, la care se adaugă și alte considerente, ne-au îndemnat să alcătuim, la rândul nostru, o nouă tipologie.

Din cele 15 vase analizate acum (la Bârgăuani sunt două exemplare), în două cazuri nu s-au găsit decât fragmente, care pot proveni însă și din stratul de cultură (Bârgăuani I: pl. I/1a-c și Pocreaca: pl. III/13a-d). Din celelalte 13 vase, într-un singur caz s-a descoperit unul întreg (Gherăieștii Noi) și altele șase au lipsă numai torțile (Bârgăuani II, Ciolpani, Hertioana de Jos, Oboroceni, Puriceni și Tămășeni); celelalte recipiente nu au partea superioară și toarta.

Ceramica folosită la tezaurele din răsăritul Daciei aparține aproape în întregime unei singure forme, cana. După opinia noastră, există o strânsă legătură între forma vasului și conținutul său. Se observă că, aceste căni au fost alese potrivit cu numărul de monede, dar și datorită altor calități (funduri și pereți solizi, gât și gură mai strâmte, care nu permiteau împrăștierea pieselor depuse). De asemenea, se poate sesiza și folosirea unei ceramici la care se putea renunța mai ușor: vase reparate (Ciolpani: pl. I/3), vase deteriorate în partea superioară și care au fost retezate în zona respectivă (Mastacăn: pl. II/9) și căni, care aveau torțile rupte *ab antiquo* (Bârgăuani II, Hertioana de Jos și Puriceni).

Cănilor tezaurelor noastre pot fi clasificate tipologic:

Tipul I. Corpul sferoidal, gâtul cilindric și gura largă. Sunt două variante: a) corpul este bine delimitat de gâtul înalt; toarta este prinsă sub gură și deasupra curburei maxime: vasele de la Ciolpani, Puriceni și Socea, datate cu monede *terminus post quem* Commodus și Septimius Severus; și cănilor fragmentare de la Muntenești, Oboroceni și Stănița pot face parte din această variantă; b) corpul este plasat sub jumătatea înălțimii vasului și este delimitat mai puțin evident de gât; toarta este prinsă sub gură sau chiar de aceasta și deasupra maximei curburii: cănilor mici de la Gherăieștii Noi, Hertioana de Jos și Tămășeni, cu ultimele monede emise de Marcus Aurelius și Commodus.

Tipul II. Corpul este bitronconic, iar gâtul este de formă tronconică. Are trei variante: a) corp bitronconic masiv, care depășește mijlocul înălțimii vasului; toarta este prinsă sub gură și deasupra zonei de maximă curbură, care este rotunjită; cana înaltă de la Măgura, cu monede *terminus post quem* de la Septimius Severus. Această variantă poate reprezenta o formă de tranziție spre tipul anterior; b) corp plasat sub jumătatea înălțimii vasului și cu maxima curbură de formă unghiulară; toarta este prinsă sub gură și de zona maximului diametru: vasele de la Homiceni și Mastacăn, cu monede datate în vremea domniilor lui Antoninus Pius și a lui Septimius Severus; acestei variante îi aparține, probabil, și cana de la Călugăreni, c) corp accentuat bitronconic, cu zona maximei curburii unghiulară; gâtul este larg și reprezintă peste 1/3 din înălțimea vasului, iar toarta este prinsă sub gură și deasupra diametrului maxim: vasul de la Bârgăuani II cu monedă *terminus post quem* de la Septimius Severus.

Din tipologia propusă rezultă, că studierea relației dintre forma vaselor și structura tezaurelor monetare nu aduce clarificările cronologice dorite. Vasele pot fi datate într-o perioadă mai largă, între 150 și 250 p. Chr. Pe de altă parte, am putea spune că ceramica lucrată la roată aparține unei serii mai târzii de tezaure decât cele unde aceasta este lucrată cu mâna. Depozite monetare plasate în vase lucrate la roată au fost găsite mai rar în așezări. Analogiile lor pot fi căutate doar în ceramica secolelor II-III p. Chr. din Dacia răsăriteană¹⁷.

Cea mai mare parte a recipientelor lucrate la roată este confecționată din pastă de culoare cenușie fină, dar sunt și patru exemplare din pastă cărămizie (Bârgăuani II, Călugăreni, Oboroceni și Stănița). Printre vasele categoriei cenușii există trei, care au avut o angobă neagră (Ciolpani, Homiceni II și Mastacăn). Categoria ceramică din pastă cărămizie este reprezentată într-o proporție mai scăzută, comparativ cu cea cenușie, dar care nu este neobișnuită pentru această vreme. Se poate, de asemenea, adăuga observația că, nu există diferențe cronologice notabile între ceramica cenușie și cea cărămizie, așa cum s-a crezut¹⁸.

În urma acestei examinări arheologice și numismatice, tezaurele cu ceramica lucrată la roată par să aparțină categoriei „de urgență” (*emergency hoards*), deși constituirea lor indică o altă apartenență¹⁹. Oricum, există o relație directă între tipul de tezaur și vasele în care au fost adăpostite monedele²⁰.

¹⁶ M. Ignat, *op. cit.*, p. 105–106.

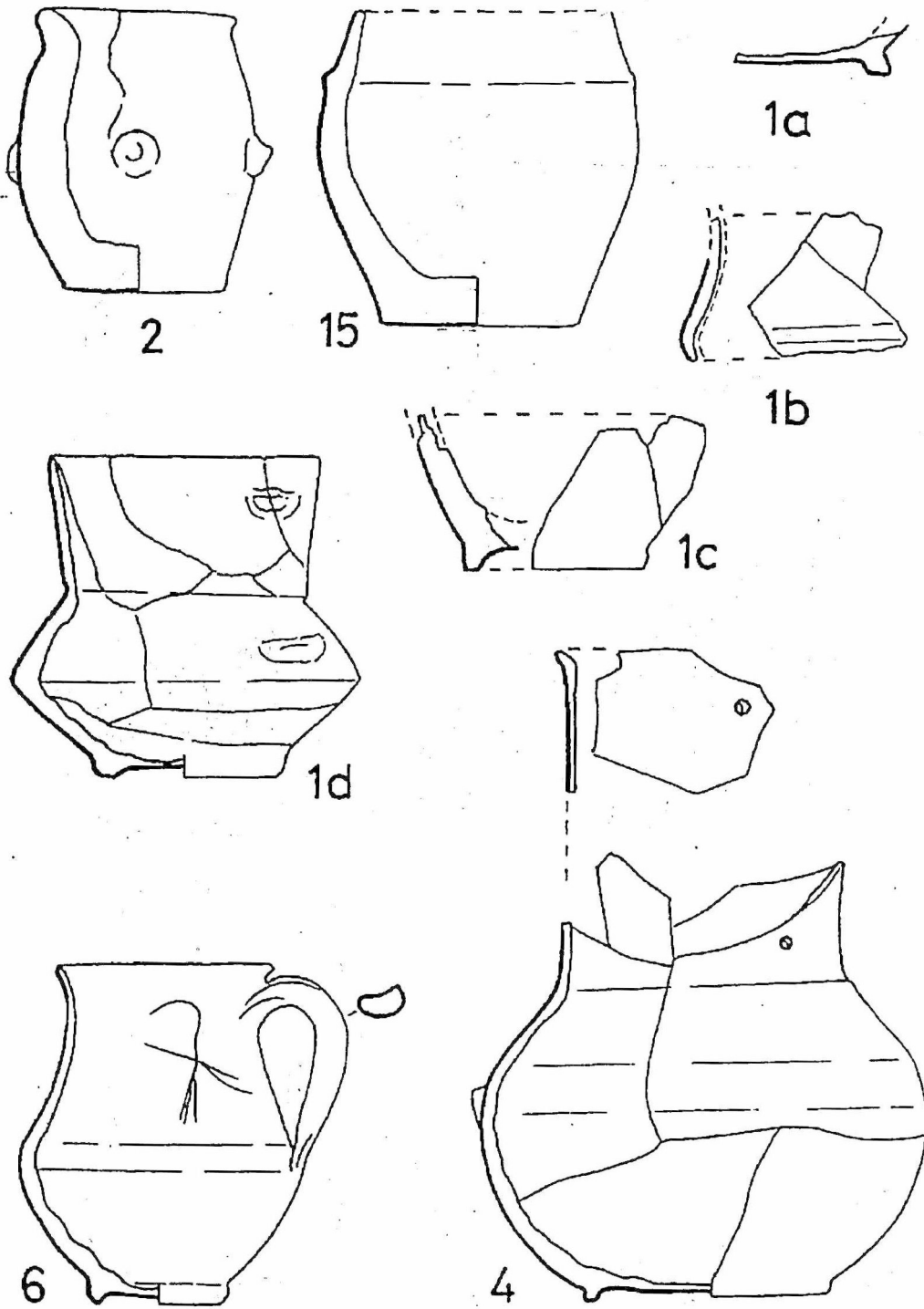
¹⁷ Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 81–84 (grupa BII, tipurile c și d); I. Ioniță, V. Ursachi, *Văleni. O mare necropolă a dacilor liberi*, Iași, 1988, p. 71 (tipurile I și 3).

¹⁸ Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 70.

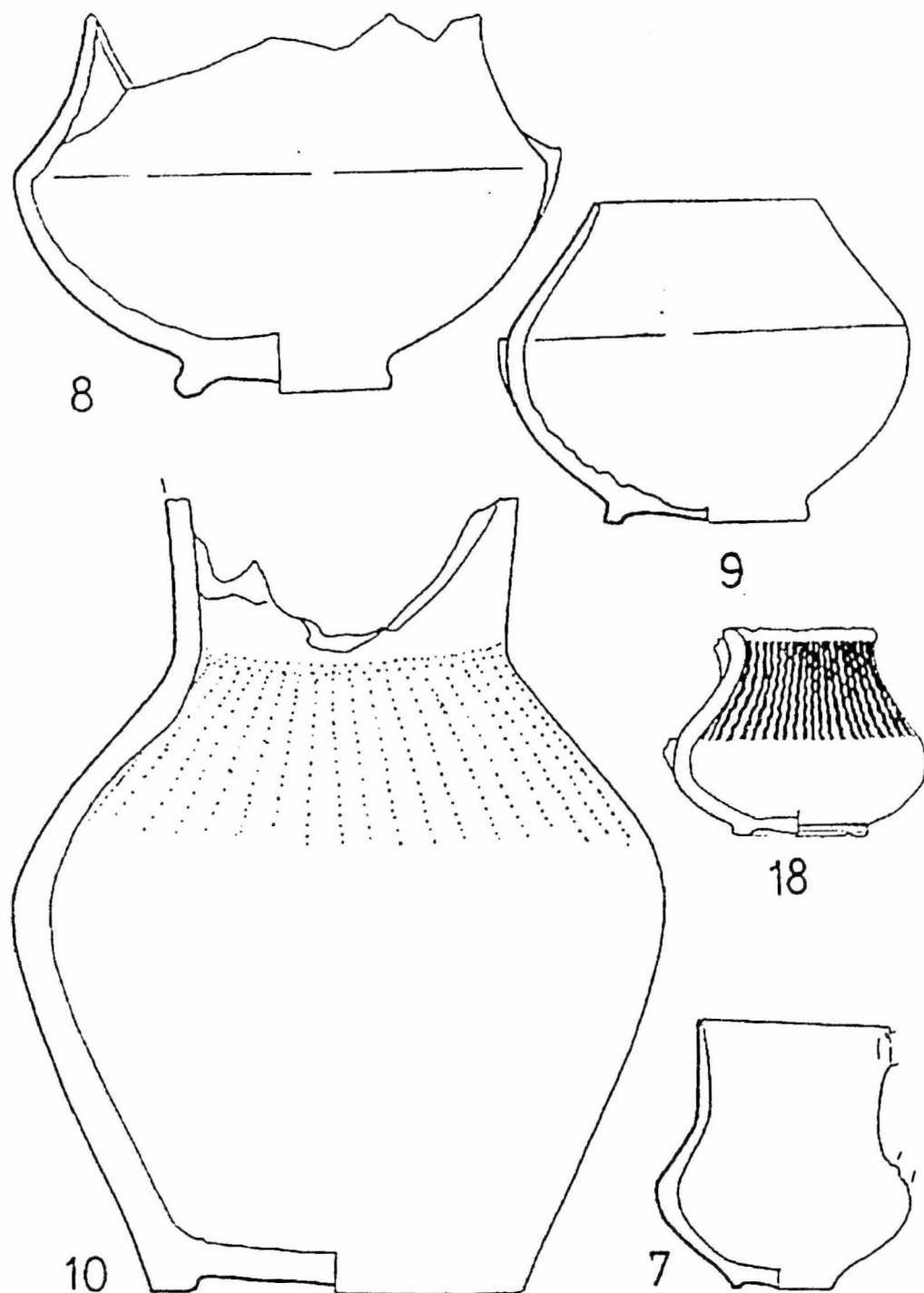
¹⁹ V. Mihăilescu-Bîrliba, „*Le trésor unique*” de

l'Empire romain, în *MemAntiq*, 15–17 (1983–1985), 1987, p. 115–125.

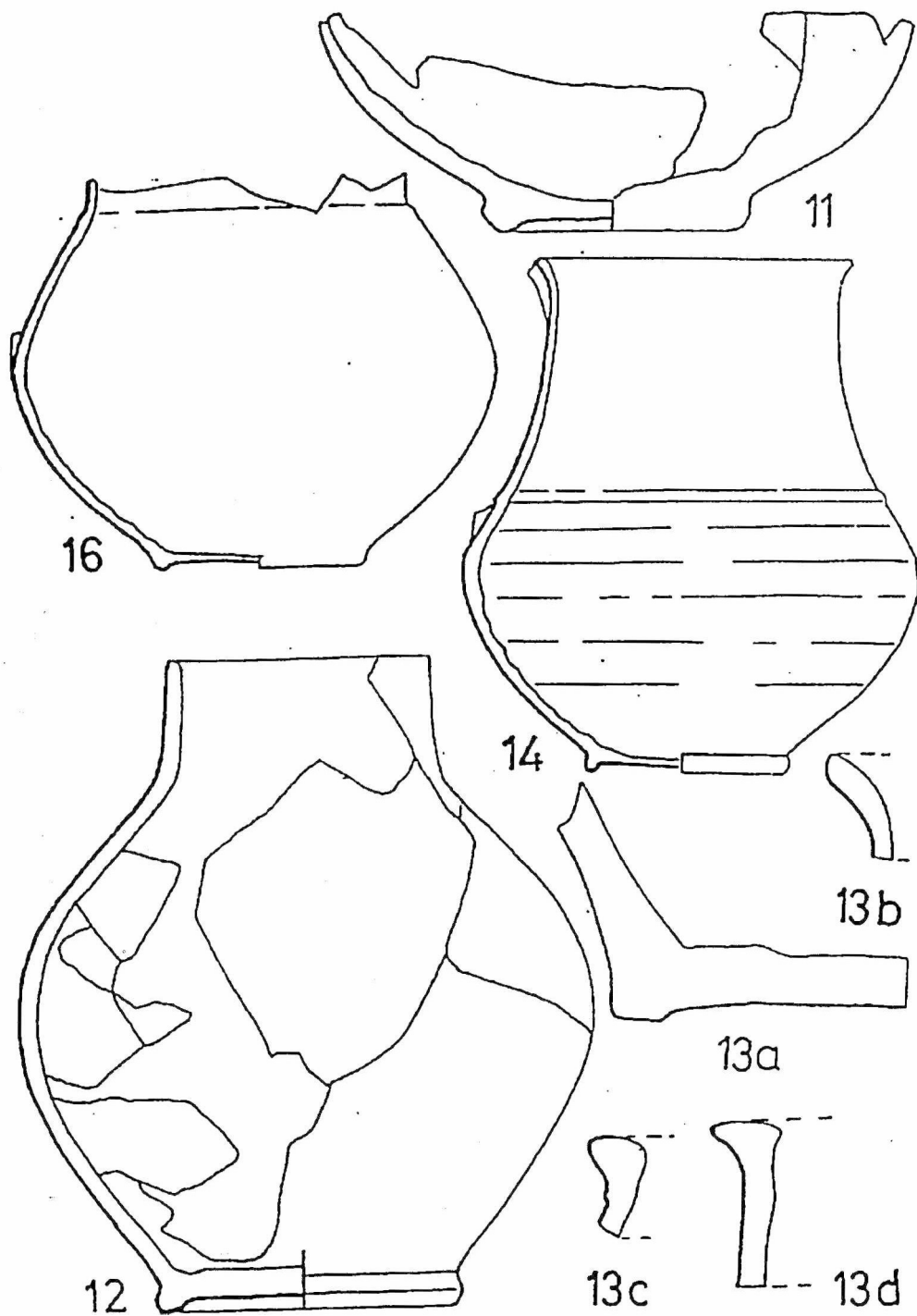
²⁰ Pentru sprijinul acordat în realizarea acestui studiu, ca și a altora, rămân deosebit de recunoscător Serviciului German pentru Schimburi Academice (DAAD) și Institutului Arheologic German (DAI).

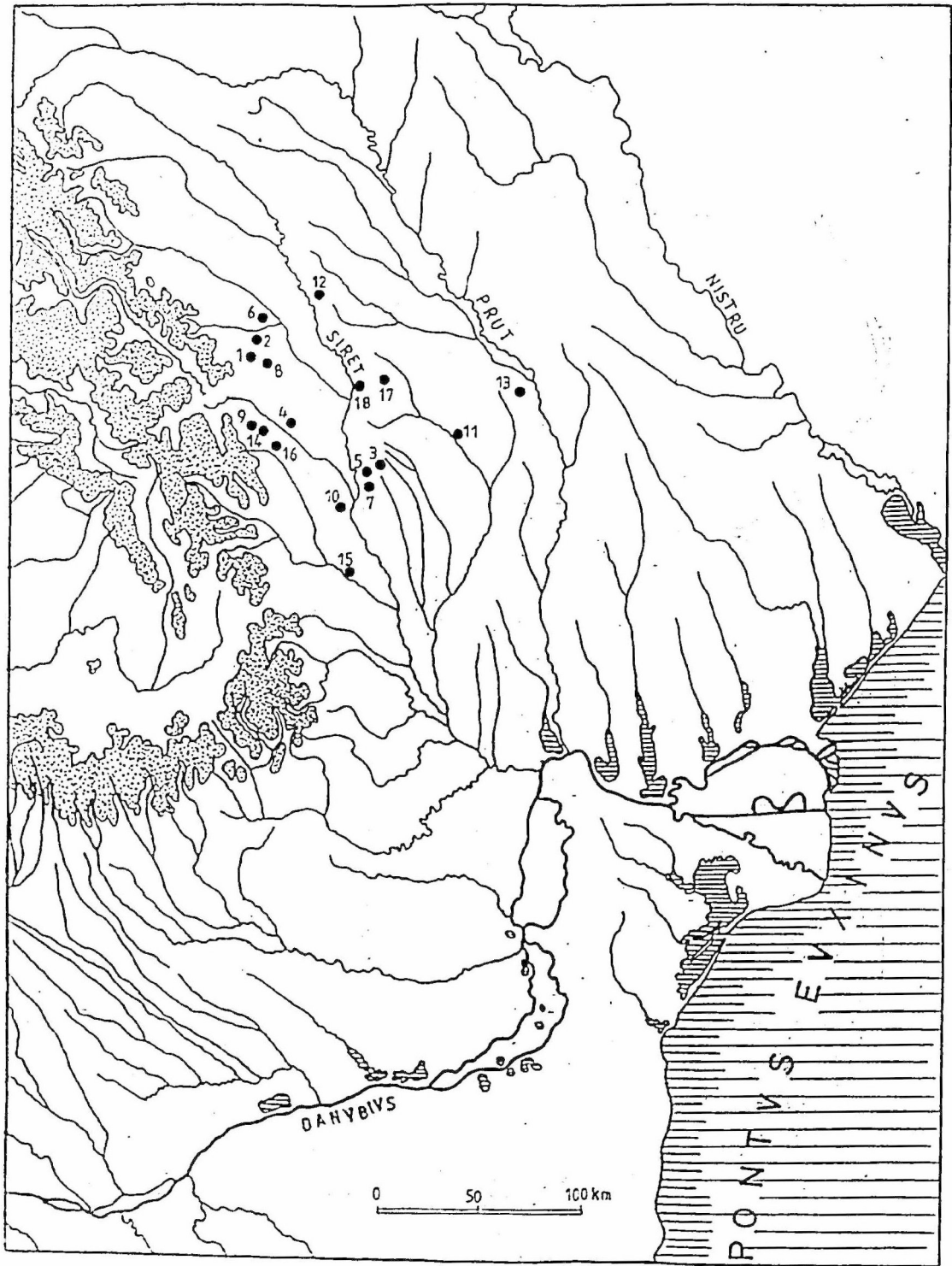
Pl. I. Ceramica tezaurelor de monede romane din Dacia răsăriteană. Numerele de ordine din fiecare planșă corespund numerelor din catalog; scara 1:2.

Pl. II. Ceramica tezaurului de monede romane din Dacia răsăriteană. Numerele de ordine din fiecare planșă corespund numerelor din catalog; scara 1:2.

Pl. III. Ceramica tezaurelor de monede romane din Dacia răsăriteană. Numerele de ordine din fiecare planșă corespund numerelor din catalog; scara 1:2.

Pl. IV. Dacia răsăriteană cu descoperirile de tezaure romane, care au avut și ceramică (numeroțarea corespunde catalogului).

REPERTORIUL DESCOPERIRILOR

1. *Bârgăuani*, com. Bârgăuani, jud. Neamț.

În anul 1965, la mică distanță unul de altul s-au găsit două tezaure de denari romani imperiali. Se consideră că este un singur tezaur adăpostit în două vase ceramice, cu 771 AR: Nero 3, Galba 1, Otho 1, Vitellius 5, Vespasianus 71, Titus 16, Domitianus 30, Nerva 12, Traianus 115, Hadrianus 95, Antoninus Pius 285, Marcus Aurelius 135, Septimius Severus 1 (RIC, IV/1, 53 A, 194–195 p. Chr.), imitație „barbară” 1.

Vasul 1. Fragmente dintr-o cană mică lucrată la roată, cu fundul pe inel. Pasta este de bună calitate, bine arsă, puțin aspră și are o culoare cenușie (pl. I/1a, b, c).

Vasul 2. Cană mică cu gura largă, buza subțire, gâtul cilindric, corpul bitronconic și fundul pe inel; toarta este ruptă *ab antiquo* și a fost prinsă deasupra zonei de maximă curbură și sub gură. Pasta este de bună calitate, nisipoasă și aspră, de culoare cărămizie. Înălț. = 98 mm; diam. gurii = 75 mm; diam. max. = 95 mm; diam. fund. = 56 mm (pl. I/1 d). MIPiatra Neamț (N. I. 704, 707 a-b).

Bibliografie. V. Mihăilescu-Bîrliiba, *Noi descoperiri de tezaure imperiale romane la Piatra Neamț*, în *Carpica*, 1, 1968, p. 209–231 și fig. 1; idem, *Noi descoperiri de tezaure imperiale romane la Piatra Neamț*, în *Carpica*, 2, 1969, p. 157–178; idem, *La monnaie romaine chez les Daces orientaux*, București, 1980, p. 255, nr. 30, pl. XII/1, 3–5; idem, *Noi considerații privind tezaurul de la Bîrgăuani*, în *Carpica*, 14, 1982, p. 57–63; M. Ignat, *Contribuții la cunoașterea ceramicii dacice de la răsărit de Carpați - vasele cu tezaure monetare din secolele II-III e.n.*, în *Suceava*, 13–14 (1986–1987), Suceava, 1987, p. 109, nr. 2, fig. 1/2.

2. *Bozieni*, com. Bozieni, jud. Neamț.

În 1963, dintr-un mic tezaur cu aproximativ 25 AR s-au recuperat 15 denari romani: romani republicani 2 (*fourrés*), Marcus Antonius 9 (*fourrés 6*), Vespasianus 1 (*fouuré*), 2 fragmente de monede romane republicane și 1 ex. (*fouuré*), probabil Marcus Antonius (78 a. Chr. – 69/70 p. Chr.).

Vas lucrat cu mâna, având forma unui „butoiuș”; gura este puțin răsfrântă în exterior, gâtul este scurt, iar la mijloc este puțin bombat; fundul este drept. Pe zona maximei curburi sunt 4 proeminențe mici, dispuse în cruce, ușor aplatisate. Pasta este grosolană, sfărâmicioasă, cu șamotă, scoici pisate și pietricele; are un aspect zgrunțuros; culoarea este brună, mai închisă unde a fost ars secundar. Înălț. = 83 mm; diam. gurii = 51 mm; diam. fund. = 48 mm (pl. I/2). MIRoman.

Bibliografie. M. Chițescu, V. Ursachi, *Notă asupra unui mic tezaur de monede romane de la începutul imperiului, descoperit la Bozieni (r. Roman)*, în *SCIV*, 17, 1966, 4, p. 703–707 și fig. 1; V. Mihăilescu-Bîrliiba, *La monnaie romaine chez les Daces orientaux*, București, 1980, p. 257, nr. 42 și pl. XIII/1; M. Ignat, *op. cit.*, p. 109, nr. 4 și fig. 1/4.

3. *Călugăreni*, com. Dămieniști, jud. Bacău.

În anul 1987 s-a găsit un tezaur de monede romane de argint. S-au recuperat 63 AR: Vitellius 1, Vespasianus 10, Domitianus 6 (o drahmă din Caesarea Cappadociei), Nerva 1, Traianus 20 (*fouuré 1*), Hadrianus 13, Antoninus Pius 8 (Marcus Aurelius caesar 2, Faustina I 2), Marcus Aurelius 4 (L. Verus 1, Faustina II 2). Moneda cea mai recentă se datează în 165–166 p. Chr. (RIC, III, 195).

Cană mică lucrată la roată, din care nu s-au păstrat gura, gâtul și toarta; corpul este bitronconic, cu zona maximei curburi rotunjită și fundul pe inel. Pasta este fină, de culoare cărămizie; suprafața exterioară a vasului avea o angobă roșie. Înălț. (păstrată) = 100 mm; diam. max. = 100 mm; diam. fund. = 45 mm. MIBacău.

Bibliografie. V. Căpitanu, *Tezaurul de monede romane imperiale de la Călugăreni, com. Dămieniști, jud. Bacău*, în *Carpica*, 20, 1989, p. 137–147 și fig. 1.

4. *Ciolpani*, oraș Buhuși, jud. Bacău.

Descoperit întâmplător în anul 1970. Tezaurul a fost recuperat aproape integral (1055 denari romani imperiali): Nero 5, Galba 2, Otho 5, Vitellius 5, Vespasianus 107, Titus 27 (Divus Vespasianus 4), Domitianus 64, Nerva 24, Traianus 239, Hadrianus 186 (Sabina 5, L. Aelius 2), Antoninus Pius 114, Faustina I 54, Marcus Aurelius 132 (Divus Antoninus Pius 14, L. Verus 12), Faustina II 51, Lucilla 9, Commodus 23 (Divus Marcus Aurelius 2, Crispina 5), Didius Iulianus 2 (Manlia Scantilla 1), Clodius Albinus 1 (RIC, IV/1, 4 var., 194–195 p. Chr.), Septimius Severus 4 (RIC, IV/1, 39, 194 p. Chr.), Iulia Domna 1 (RIC, IV/1, 536, 193–196 p. Chr.).

Cană lucrată la roată. Are corpul sferoidal, gâtul cilindric, înalt și gura largă cu buza subțire și evazată în exterior; fundul este pe inel; pe gât sunt 4 perforații de la o reparație *ab antiquo*; o parte din gât și toarta lipsesc. Pasta este fină, de culoare cenușie; este acoperit atât la exterior, cât și în interior cu o angobă brună.

închis (neagră); pereții interiori păstrează și crusta de oxid verde de la monede. Înălț. = aprox. 132 mm; diam. gurii = 84 mm; diam. max. = 125 mm; diam. fund. = 61 mm (pl. I/4). MIPiatra Neamț și MIBacău (8 ex.).

Bibliografie. V. Mihăilescu-Bîrliba, *La monnaie romaine chez les Daces orientaux*, București, 1980, p. 259, nr. 58, pl. XII/2 și XIV/2; M. Ignat, *op. cit.*, p. 109, nr. 5 și fig. 2/1.

5. *Dămieniști*, com. Dămieniști, jud. Bacău.

În 1957 sau în 1960 s-a găsit un tezaur cu monede romane, din care s-au recuperat vasul și 2 denari romani: Traianus 1, Hadrianus 1 (RIC, II, 343, 134–138 p. Chr.).

Un mic vas lucrat cu mâna. Gura este largă cu buza evazată, gâtul scurt și fundul drept; vasul are forma unui „butoiaș”. Pe zona maximei curburi sunt dispuse „în cruce” 4 proeminențe (butoni). Pasta este grosieră, de culoare brună.

Bibliografie. M. Florescu și V. Căpitanu, *Cercetări arheologice de suprafață în județul Bacău*, în *ArhMold*, 6, 1969, p. 215 și pl. 30/3; V. Mihăilescu-Bîrliba, *op. cit.*, p. 262, nr. 77; M. Ignat, *op. cit.*, p. 110, nr. 8 și fig. 4/5.

6. *Gherăieștii Noi*, com. Gherăiești, jud. Neamț.

A fost descoperit în anul 1977, fiind recuperate integral monedele și vasul în care au fost îngropate. Sunt 270 denari romani imperiali și o imitație barbară: Nero 4, Otho 1, Vitellius 8, Vespasianus 34, Titus 14, Domitianus 12, Nerva 10, Traianus 76, Hadrianus 57, Antoninus Pius 36, Marcus Aurelius 15, Commodus 3 (RIC, III, 276, 180–183 p. Chr.); imitația „barbară” se datează în secolul II p. Chr.

Cană mică lucrată la roată, cu corpul bitronconic, gura largă și buza rotunjită evazată; gâtul înalt este ușor tronconic; fundul este pe inel; toarta este prinsă sub gură și în zona maximei curburi; pe gât și pe umăr este zgâriat *ab antiquo* un semn în formă de cruce. Pasta este fină, de culoare cenușie (Bichir B II, tip d/3). Înălț. = 97 mm; diam. gurii = 61 mm; diam. max. = 80 mm; diam. fund. = 41 mm (pl. I/6). MIPiatra Neamț (N. I. 5978).

Bibliografie. V. Mihăilescu-Bîrliba, *op. cit.*, p. 289–290, nr. 285; idem, *Tezaurul de denari romani imperiali de la Gherăieștii Noi, jud. Neamț*, în *ArhMold*, 14, 1991, p. 57–65 și fig. 1/a, b.

7. *Hertioana de Jos*, com. Traian, jud. Bacău.

Vasul și monedele (76 AR) au fost găsite în anul 1974, în locul numit „Jos la brazdă”. Se pare că s-au recuperat toate monedele: Otho 1, Vitellius 1, Vespasianus 10, Titus 2, Domitianus 2, Nerva 2, Traianus 9, Hadrianus 9, Antoninus Pius 23, Marcus Aurelius 15 (RIC, III, 403, 179 p. Chr.), o imitație „barbară” și o piesă neidentificată.

Cană mică lucrată la roată; gura are buza aproape dreaptă și este puțin evazată; gâtul este ușor tronconic; are zona maximei curburi bombată și rotunjită; fundul are un inel înalt și subțire; toarta este ruptă *ab antiquo* și a fost prinsă de gură și deasupra zonei de maximă curbură. Pasta este fină, având caolin în compoziție; a fost bine arsă și are culoarea gri deschis (Bichir, B II, tip d). Înălț. = 78 mm; diam. gurii = 53 mm; diam. max. = 75 mm; diam. fund. = 31 mm (pl. II/7). MIBacău.

Bibliografie. V. Mihăilescu-Bîrliba și I. Mitrea, *Tezaurul de denari romani imperiali descoperit la Hertioana de Jos (com. Traian, jud. Bacău)*, în *Carpica*, 7, 1975, p. 15–30 și fig. 1; V. Mihăilescu-Bîrliba, *La monnaie romaine chez les Daces orientaux*, București, 1980, p. 290, nr. 286; M. Ignat, *op. cit.*, p. 110, nr. 13 (menționată greșit cu Hertioara și Herțioara de Jos) și fig. 4/4.

8. *Homiceni*, com. Bârgăuani, jud. Neamț.

I. În anul 1980, a fost găsit un prim tezaur de denari: 38 AR, Galba-Hadrianus (138 p. Chr.).

II. Descoperit în anul 1986 la aproximativ 30 m de primul tezaur, în cursul săpăturilor dintr-o așezare dacică. Vasul a fost distrus parțial de lucrările agricole și câteva monede s-au împrăștiat. Sunt 666 AR: Nero 12, Galba 4, Otho 4, Vitellius 14, Vespasianus 177, Titus 35, Domitianus 79 (o drahmă din Lycia), Nerva 16, Traianus 212 (2 drahme din Lycia), Hadrianus 111 (Sabina 2), Antoninus Pius 2 (RIC, III, 417, 140 p. Chr. și 340, 139–141 p. Chr. Faustina II).

Cană lucrată la roată, care are partea superioară distrusă. Corpul este sferoidal, cu un „prag” subțire deasupra zonei de maximă curbură; din acest punct pornea și toarta, care nu s-a mai păstrat: se pare că avea gâtul tronconic; fundul este bombat și așezat pe un inel. Pasta este fină, de culoare gri închis; suprafața exterioară are o angobă brună, iar pe cea interioară angoba este aproape neagră. Înălț. (păstrată) = 107 mm; diam. max. = 114 mm; diam. fund. = 62 mm (pl. II/8). MIPiatra Neamț.

Bibliografie. E. Petrișor, *Tezaurul monetar roman de la Homiceni (II), județul Neamț*, în *MemAntiq*, 19, 1994, p. 355–399 și fig. 3.

9. **Mastacăn**, com. Borlești, jud. Neamț.

Descoperit în timpul săpăturilor arheologice din anul 1970, în locul numit „La Codru” sau „Pe Neicu”. Tezaurul și vasul au fost recuperate integral. Sunt 344 AR: Nero 1, Otho 3, Vitellius 2, Vespasianus 42, Titus 11, Domitianus 1, Nerva 10, Traianus 44, Hadrianus 67, Antoninus Pius 85, Marcus Aurelius 48, Commodus 25, Pertinax 1, Clodius Albinus 1, Septimius Severus 3 (Iulia Domna 1, RIC, IV/1, 553 (c), 206–211 p. Chr.).

Cană mică lucrată la roată. Partea superioară a fost spartă și retezată cu grijă, marginile fiind rotunjite *ab antiquo*. A rezultat un vas biconic, aproape sferoidal, fațetat fin în zona maximei curburi; gura este largă și buza subțire; se observă locul unde a fost prinsă toarta sub maxima curbura; fundul are inel. Pasta este fină, cenușie; la exterior s-au păstrat resturi dintr-o angobă brună (Bichir, B II, tip d). Înălț. = 100 mm; diam. gurii = 65 mm; diam. max. = 122 mm; diam. fund. = 61 mm (pl. II/9). MIPiatra Neamț.

Bibliografie. V. Mihăilescu-Bîrliba, *Tezaurul de denari romani imperiali descoperit la Mastacăn (jud. Neamț)*, în *SCN*, 7, 1980, p. 83–93 și fig. 1; M. Ignat, *op. cit.*, p. 111 și fig. 1/5.

10. **Măgura**, com. suburbană Măgura, mun. Bacău, jud. Bacău.

Descoperit în anul 1976, într-o așezare dacică de epocă romană. Sunt 2830 AR: Augustus 1 (2 a. Chr. – 4 p. Chr. ?), Nero 19, Galba 5, Otho 9, Vitellius 17, Vespasianus 329, Titus 73, Domitianus 90, Nerva 43, Traianus 623 (o drahmă din Caesarea Cappadociei), Hadrianus 579 (*fouurré* 1; o drahmă din Amisos Pontii), Antoninus Pius 616 (*fouurré* 1), Marcus Aurelius 343, Commodus 74, Clodius Albinus 1, Septimius Severus 7 (RIC, IV/1, 85, 196–197 p. Chr.), neidentificată 1 (Traianus ?). Împreună cu monedele s-a găsit și o sârmă subțire de aur, lungă de 230 mm.

Vas de dimensiuni mai mari (ulcior ?), lucrat la roată, care are partea superioară distrusă. Gâtul este tronconic, zona maximei curburi bombată și fundul inelar; pe umăr are un decor format din linii lustruite, dispuse vertical. Pasta este fină, cenușie. Înălț. (păstrată) = 230 mm; diam. max. = 188 mm; diam. fund. = 110 mm (pl. II/10). MIBacău (N. I. 14551).

Bibliografie. V. Mihăilescu-Bîrliba, I. Mîtreă, *Tezaurul de la Măgura*, Bacău, 1977, pl. V/2 și XI/2; M. Ignat, *op. cit.*, p. 111, nr. 19 și fig. 3.

11. **Muntenești**, com. Ștefan cel Mare, jud. Vaslui.

Descoperire din anul 1951; s-au efectuat săpături arheologice și s-a recuperat o mare parte din vas. Au fost găsite 775 AR: Nero 2, Galba 1, Otho 2, Vitellius 4, Vespasianus 69, Titus 7, Domitianus 10, Nerva 2, Traianus 88, Hadrianus 111 (Sabina 6), Antoninus Pius 158, Faustina I 76, Marcus Aurelius 98 (L. Verus 15, Commodus 2), Faustina II 41, Lucilla 6, Commodus 84 (Crispina 18), Clodius Albinus 3, Septimius Severus 12 (Iulia Domna 1, Caracalla 1, Geta 1), Alexander Severus 1 (228 p. Chr.).

Dintr-un vas de mari dimensiuni, lucrat la roată (poate cană), nu s-a păstrat decât partea inferioară. Corpul păstrat parțial se pare că a fost sferoidal; fundul este pe inel. Pasta este fină și friabilă, de culoare cenușie (mai deschisă la exterior); exteriorul a fost lustruit. Înălț. (păstrată) = 64 mm; diam. max. = 150 mm; diam. fund. = 75 mm (pl. III/11). IAIași.

Bibliografie. D. Tudor, *Tezaurul de denari imperiali romani de la Muntenești (Com. Buhăești, Raionul Negrești, Regiunea Iași)*, în *SCȘIași*, 5, 1954, 3–4, p. 379–400 și fig. 1; Ș. Sanic, *Un nou lot de denari imperiali romani descoperit la Muntenești (jud. Vaslui)*, în *MemAntiq*, 1, 1969, p. 149–165; V. Mihăilescu-Bîrliba, *La monnaie romaine chez les Daces orientaux*, București, 1980, p. 272, nr. 159 și pl. XV/1; M. Ignat, *op. cit.*, p. 112, nr. 22 și fig. 1/3.

12. **Oboroceni**, com. Heleșteni, jud. Iași.

Tezaur descoperit în 1955, cu vas și 735 monede romane de argint: Nero 2, Galba 3, Otho 1, Vitellius 5, Vespasianus 82, Titus 13, Domitianus 5, Nerva 6, Traianus 115, Hadrianus 171, Antoninus Pius 189, Marcus Aurelius 109, Commodus 31, Didius Iulianus 1, Pertinax 1, Septimius Severus 1 (RIC, IV/1, 60, 195 p. Chr.). Împreună cu denarii romani s-au găsit resturi de la două feluri de pânză și o fibulă de argint, de tip *Scharniereinrichtung*.

Vasul este lucrat la roată și are forma unui ulcior; o presupusă toartă, ca și zonele sale de prindere nu au putut fi identificate. Gura era dreaptă și subțire, gâtul este tronconic, corpul bombat și fundul era instalat pe inel. Pasta este fină, cretoasă, de culoare galben-roșcată, cu urmele unui slip roșcat, lustruit, la exterior. Vasul a fost publicat fără dimensiuni și desen. Înălț. = 188 mm; diam. max. = 169 mm; diam. fund. = 90 mm (pl. III/12). IAIași (N. I. I-491).

Bibliografie. B. Mitrea și E. Zaharia, *Descoperirea monetară de la Oboroceni (r. Pașcani, reg. Iași) și importanța sa istorică*, în *ArhMold*, 5, 1967, p. 81–124 și fig 1; V. Mihăilescu-Bîrliba, *op. cit.*, p. 273, nr. 166 și pl. VI/1; M. Ignat, *op. cit.*, p. 112, nr. 23 și fig. 4/1.

13. *Pocreaca*, com. Schitu Duca, jud. Iași.

Descoperire întâmplătoare din anul 1991. Din vas s-au recuperat câteva fragmente. De asemenea, cea mai mare parte a monedelor s-a pierdut, fiind achiziționați doar 29 denari romani imperiali: Vespasianus 5, Traianus 3, Hadrianus 5, Antoninus Pius 9, Marcus Aurelius 6, Commodus 1 (Divus Marcus Aurelius, RIC, III, 269, 180 p. Chr. ?).

De la locul descoperirii s-au strâns câteva fragmente, care pot proveni de la vas, dar și din nivelul de locuire. Sunt fragmentele unei ceramici lucrate la roată, din pastă bună, de culoare cenușie (pl. III/13 a-d). IA Iași (N. I. 70004-70018, 92308).

Inedit.

14. *Puriceni* (azi Poiana Mărului), com. Borlești, jud. Neamț.

Descoperit întâmplător la locul numit „Șipote”, în anul 1961. S-au găsit un vas și 1159 denari romani: Nero 12, Galba-3, Otho 6, Vitellius 16, Vespasianus 164, Titus 24, Domitianus 39, Nerva 20, Traianus 199 (o drahmă din Caesarea Cappadociei), Hadrianus 206, Antoninus Pius 268 (*fouurré* 1), Marcus Aurelius 162, Commodus 35, Septimius Severus 2 (RIC, IV/1, 408, 194–195 p. Chr.), hibride și neidentificate 3.

Cană de mărime mijlocie, lucrată la roată. Vasul avea gura largă și evazată, gâtul tronconic și corpul sferoidal, fundul era pe inel; pe umăr, între gât și zona maximei curburi, se află o nervură subțire; de asemenea, pe corp sunt câteva caneluri largi. Toarta a fost prinsă de gură și zona maximei curburi, dar este ruptă *ab antiquo*. Pasta este fină, nisipoasă, bine arsă, de culoare cenușie. Înălț. = 152 mm; diam. gurii = 96 mm; diam. max. = 125 mm; diam. fund. = 50 mm (pl. III/4). MIPiatra Neamț (N. I. 705).

Bibliografie. V. Mihăilescu-Bîrliba, *Tezaurul de denari romani imperiali de la Puriceni (com. Borlești, jud. Neamț)*, în *MemAntiq*, 4–5 (1972–1973), 1976, p. 125–230 și fig. 2/2; idem, *La monnaie romaine chez les Daces orientaux*, București, 1980, p. 279–280, nr. 211 și pl. V/3, XII/6; M. Ignat, *op. cit.*, p. 113, nr. 28 și fig. 1/6.

15. *Râpile* (sat Gura Văii), com. Gura Văii, jud. Bacău.

Descoperit în anul 1962, în timpul săpăturilor arheologice din așezarea dacică, situată în punctul „Siliște”. S-au găsit vasul și 16 denari romani: Marcus Antonius 8, Vitellius 1, Vespasianus 5 (BMC, 161, 75 p. Chr.), imitații „barbare” 2. În așezarea dacică s-a mai descoperit un dupondius de la Antoninus Pius.

Vasul este lucrat cu mâna și are formă de „butoiaș”. Gura este largă, cu buza subțire rotunjită; corpul este ușor bombat; fundul este drept, ușor concav la mijloc; pe umăr are o nervură subțire. Pasta este grosolană, poroasă, de culoare brun-cărămiziu; pereții exteriori au urmele unei angobe brune, lustruite; sunt urme de ardere secundară (Bichir, A, tip b/1, pl. XLVIII/1). Înălț. = 90 mm; diam. gurii = 69 mm; diam. max. = 88 mm; diam. fund. = 59 mm (pl. I/15). MIOnești (N. I. 892).

Bibliografie. V. Mihăilescu-Bîrliba, *Tezaurul de denari romani de la Râpile (com. Gura Văii, jud. Bacău)*, în *Carpica*, 8, 1976, p. 137–150 și pl. I/1-2; idem, *La monnaie romaine chez les Daces orientaux*, București, 1980, p. 281, nr. 221 și pl. VI/2, XV/2; M. Ignat, *op. cit.*, p. 113, nr. 31 și fig. 1/1.

16. *Socea*, com. Rediu, jud. Neamț.

Descoperit lângă o așezare dacică, în anul 1943. S-au adus la MIPiatra Neamț vasul și 539 denari romani (A). În anul 1970 s-au mai adus la același muzeu încă 483 denari romani (B) din același tezaur. În total sunt 1022 AR: A) P. Satrienus (77 a. Chr.) 1, Marcus Antonius 1, Nero 5, Otho 2, Vitellius 4, Vespasianus 41, Titus 11, Domitianus 39, Nerva 10, Traianus 107, Hadrianus 75, Antoninus Pius 82, Faustina I 40, Marcus Aurelius 80, Faustina II 32, Lucilla 3, Commodus 3 (183 p. Chr.), neidentificate 3; B) Galba 1, Otho 2, Vespasianus 66, Titus 12, Domitianus 26, Nerva 9, Traianus 78, Hadrianus 83 (*fouurré* 1), Antoninus Pius 65, Faustina I 35, Marcus Aurelius 79, Faustina II 9, Lucilla 9, Commodus 8 (RIC, III, 97, 184 p. Chr.), neidentificat 1 (*fouurré*).

Vasul se pare că a fost o cană de mărime mijlocie, lucrată la roată. Lipsesc gura, toarta și cea mai mare parte a gâtului, care era, probabil, tronconic. Corpul este aproape sferoidal, iar fundul este așezat pe un inel mic, subțire. Pasta este bună, cu mici pietricele și friabilă; culoarea este gri deschis. Înălț. păstrată = 116 mm; diam. gâtului (păstrat) = 90 mm; diam. max. = 143 mm; diam. fund. = 62 mm (pl. III/16). MIPiatra Neamț (N. I. 1611 și 1611 bis).

Bibliografie. V. Mihăilescu-Bîrliba, *op. cit.*, p. 283, nr. 231–232 și pl. VII/1, XIII/2; M. Ignat, *op. cit.*, p. 113–114, nr. 33 și fig. 2/2.

17. **Stănița**, com. Stănița, jud. Neamț.

Descoperit pe dealul „Săliște”, într-o așezare dacică, în anul 1960. Tezaurul a avut 20–25 monede, din care s-au salvat 12 denari romani: Traianus 3 (*fourrés*), Antoninus Pius 7 (5 *fourrés*), Marcus Aurelius 2 (*fourrés*) (RIC, III, 296, 173–174 p. Chr.).

Cană mică lucrată la roată, care are lipsă gura și toarta. Corpul este bombat, gâtul tronconic și fundul așezat pe un inel; toarta este prinsă de zona maximei curburi. Pasta este fină, bine arsă, de culoare cărămizie (roșie). A fost publicat fără dimensiuni și desen. MIRoman.

Bibliografie. M. Chițescu și V. Ursachi, *Două tezaure romane imperiale descoperite în Moldova*, în *Carpica*, 2, 1969, p. 145–150 și fig. 1; V. Mihăilescu-Bîrliba, *op. cit.*, p. 283, nr. 233; M. Ignat, *op. cit.*, p. 114, nr. 34 și fig. 4/6.

18. **Tămășeni**, com. Tămășeni, jud. Neamț.

Descoperit în anul 1971 într-o așezare dacică de epocă romană, în punctul „La Siliște” sau „La Cânepiște”. Tezaurul a avut aproximativ 60 monede, din care s-au recuperat 52 denari: Marcus Antonius 6, Nero 1, Vespasianus 3, Titus 1, Domitianus 3, Traianus 6, Hadrianus 8, Antoninus Pius 13, Faustina I 3, Marcus Aurelius 3 (RIC, III, 164, 166 p. Chr.), Faustina II 4, Lucilla 1 (183 p. Chr.).

O cană mică lucrată la roată. Lipsește toarta, dar se poate observa că aceasta a avut forma de bandă și era prinsă sub gura vasului și în zona maximei curburi. Gura avea buza rotunjită și era evazată. Sub gâtul foarte scurt urma corpul aproape sferoidal. Fundul este bombat și așezat pe inel. Pasta este fină, de culoare cenușie. Vasul este decorat pe gât și pe umăr cu șiruri de linii verticale, realizate prin lustruire. Înălț. = 60 mm; diam. guri = 40 mm; diam. max. = 72 mm; diam. fund. = 38 mm (pl. II/8). MIRoman.

Bibliografie. V. Mihăilescu-Bîrliba, *op. cit.*, p. 285, nr. 248; M. Ignat, *op. cit.*, p. 114, nr. 36; V. Ursachi, *Tezaurul de monede romane descoperit la Tămășeni, județul Neamț*, în *Carpica*, 26, 1997, p. 123–133.

KERAMIK UND MÜNZEN: DIE BEHÄLTER DER MÜNZSCHÄTZE AUS DEN GEBIETEN DER FREIEN DAKER

ZUSAMMENFASSUNG

In der griechisch-römischen Antike stand zur Vergrabung von Münzschatzen oder anderen wertvollen Objekten eine Fülle von Behältern zur Verfügung: Leder- und Leinensäcke, Schatullen und Kisten, metallene sowie keramische Gefäße (vgl. die oft verwendeten keramischen Spärbüchsen, *loculi*). Die deutliche Mehrheit der römischen Münzschatze aus dem Osten Dakiens wurde in Tonbehältern vergraben. Selten findet man metallene Behälter (eine bronzene *oenochoe* und eine silberne „Kasserole”, beide in Muncelul de Sus gehoben) oder Leinensäcke (Oboroceni).

Heute kennt man etwa 40 römische Münzschatze aus dem Osten Dakiens (1. bis 3. Jh. n. Chr.), die in Tonbehältern vergraben wurden. Nach der Herstellungstechnik gehört die Keramik zu den zwei „klassischen” Gruppen: Hand- bzw. Drehscheibenprodukten. Man hat drei handgefertigte Töpfe gehoben: Bozieni, Dămieniști und Răpile. Die drei sind fäßchenförmig und kleinformatig (80 bis 90 mm Größe) und wurden aus einer porigen, groben, schlecht gebrannten, braun bis ziegelrotbraunen Tonmasse gearbeitet. Es lassen sich zwei Typen unterscheiden: Die Töpfe aus Bozieni und Dămieniști (*Typ I*) sind charakterisiert durch eine nach außen geweitete Öffnung, einen kurzen Hals, einen leicht gebogenen Körper und einen flachen Boden; in der Bauchmitte sind sie mit vier kreuzweise angeordneten Auswüchsen (Knöpfen) dekoriert. Der Topf aus Răpile gehört zum **zweiten Typus**; seine Öffnung ist verengt, der Hals nur durch einen Wulst abgesetzt, der Körper stark gebogen und der Boden flach, sein Durchmesser ist kleiner als der des Randes.

Die beiden obigen Typen der handgearbeiteten Keramik weisen direkte Analogien zu dakischen Töpfen aus den La Tène-Siedlungen auf. Diese gehören in den Zeitraum vom 2. Jh. v. Chr. bis ins 1. Jh. n. Chr., kommen aber dann später in den Territorien der Freien Daker weiterhin vor.

Man kann also schlußfolgern, daß die Münzen dieser Schätze, wenigstens was Bozieni und Răpile anbelangt, in einer bestimmten Absicht ausgewählt und vergraben wurden. Ihre Einstufung in die Kategorie der Sparschatze (*saving hoards*) scheint daher zulässig. Beide Töpfe gehören dementsprechend ins letzte Viertel des 1. Jhs. n. Chr., oder in das folgende Jahrhundert.

Das Verhältnis zwischen dem Format der Behälter und den enthaltenen Münzen ist eindeutig: kleinformatige Keramik für eine geringe Anzahl von Münzen. Wandungen und Böden der Töpfe sind ausreichend stabil, so daß sie das Gewicht des Metalls halten können. Gefäß und Größe des Schatzes korrespondieren also.

Schließlich läßt sich beobachten, daß die handgefertigten Töpfe in der Regel die ältesten Münzschatze aus dem Osten Dakiens enthalten, was sowohl für die Datierung der Keramik als auch für die Tatsache relevant sein dürfte, daß die Keramik zweckgemäß ausgewählt wurde.

Die auf der Drehscheibe hergestellten Töpfe stellen die zweite und häufigere Kategorie dar. Die 15 Befunde erlauben eine chronologische Einordnung nach der jüngsten Münze.

Von den 16 besprochenen Töpfen (in Bârgăuani gibt es zwei Exemplare) sind in zwei Fällen nur Fragmente übrig geblieben, die aber auch aus der Wohnschicht stammen könnten (Bârgăuani I: Abb. I/1a-c und Pocreaca: Abb. III/13 a-d). Von den anderen 14 Töpfen ist nur einer vollständig erhalten (Gherăieștii Noi), bei weiteren sechs fehlt lediglich der Henkel (Bârgăuani II, Ciolpani, Hertioana de Jos, Oboroceni, Puriceni und Tămășeni). Bei den restlichen Exemplaren fehlt der obere Teil und der Henkel.

Die keramischen Behälter der Münzschätze aus dem Osten Dakiens gehören fast ausschließlich einer einzigen Form an: der Kanne. Meines Erachtens gibt es eine enge Beziehung zwischen der Form des Behälters und seinem Inhalt. Man bemerkt, daß diese Töpfe gemäß der Anzahl der Münzen ausgewählt wurden, aber auch entsprechend anderer Kriterien (wichtig sind feste Wandungen und ein fester Boden, eine enger Rand bzw. ein enger Hals, damit die Münzen nicht verstreut werden konnten).

Außerdem kann man beobachten, daß die verwendete Keramik nicht besonders kostbar war: reparierte Töpfe (Ciolpani: Abb. I/3), gebrochene und später abgerundete Töpfe (Mastacăn: Abb. II/9), Kännchen, deren Henkel *ab antiquo* angebrochen waren (Bârgăuani II, Hertioana de Jos, Puriceni und Tămășeni).

Die Behälter aus Scheibenware lassen sich wie folgt klassifizieren:

Typ 1. Sphäroidaler Körper, walzenförmiger Hals und breiter Rand. Es gibt zwei Varianten: a) der Bauch ist im Verhältnis zum hohen Hals klar abgesetzt; der Henkel ist unter dem Rand und auf der Bauchoberseite angebracht (das sind die Töpfe aus Ciolpani, Puriceni und Socea, die *terminus post quem* Münzen von Commodus und Septimius Severus enthalten); b) der Bauch setzt erst unterhalb der Mitte der Gesamthöhe ein und wird gegen den Hals weniger deutlich abgesetzt; der Henkel ist unter dem Rand und auf der Bauchoberseite angebracht (das sind die Kännchen aus Gherăieștii Noi, Hertioana de Jos und Tămășeni, die *terminus post quem* Münzen von Marcus Aurelius und Commodus enthalten).

Typ 2. Der Körper hat die Form von zwei gegensätzlich aufeinander gestalpelten Kegelstümpfen und der Hals ist kegelstumpfförmig. Drei Varianten können beobachtet werden: a) kegelstumpfförmiger Körper, der die Mitte der Gesamthöhe überragt; der Henkel ist unter dem Rand und auf der Bauchoberseite angebracht (siehe die hohe Kanne aus Măgura, die *terminus post quem* Münzen des Septimius Severus enthält); diese Variante kann auch als Übergang zum vorhergehenden Typus gesehen werden; b) der Körper selbst ist niedriger als die Hälfte der Gesamthöhe; die Bauchwandung hat in ihrer Mitte einen Knick; der Henkel ist unter dem Rand und direkt an der Stelle des höchsten Durchmessers angebracht (die Töpfe aus Homiceni und Mastacăn, die *terminus post quem* Münzen von Antoninus Pius und Septimius Severus enthalten; die Kanne aus Călugăreni gehört höchstwahrscheinlich auch zu diesem Typus; c) der Körper ist betont kegelstumpfförmig und die Bauchwandung geknickt; der Hals ist breit und umfaßt über ein Drittel der Gesamthöhe des Topfes; der Henkel ist unter dem Rand und auf der Bauchoberseite befestigt (der Topf aus Bârgăuani II mit einer *terminus post quem* Münze des Septimius Severus).

Aus der vorgeschlagenen Typologie geht hervor, daß die Untersuchung der Beziehungen zwischen Form und Struktur der Münzschätze die erwünschten chronologischen Einsichten nicht erbringen kann. Die Töpfe können einem langen Zeitraum zugehören, nämlich etwa zwischen 150 und 250 n. Chr. Andererseits kann man logischerweise behaupten, daß die an der Drehscheibe gefertigten Töpfe jünger sind als die handgefertigten. Jene wurden aber selten der menschlichen Siedlungen gefunden. Gleiches gilt sonst für die Keramik des 2. bis 3. Jhs. n. Chr. aus Osten Dakiens.

Dieser archäologischen und numismatischen Analyse zufolge scheinen die besprochenen an der Drehscheibe hergestellten Töpfe der Kategorie Notschätze (*emergency hoards*) zuzugehören, obwohl ihre Struktur auf eine andere Einstufung schließen läßt. Eine direkte Verbindung dem Schatz- und Keramiktypus ist aber nicht zu bestreiten.

ABBILDUNGEN

Abb. I–III. Die Nummern der Abbildung entsprechen den Katalognummern. Maßstab 1:2.

Abb. IV. Die Karte zeigt unter Angabe der entsprechenden Katalognummern die Entdeckungen römischer Münzschätze in Tonbehältern auf dem Territorium des ehemaligen Ostdakiens.